

Antzerkigintzari arnas berria ematen

ISABEL ETXEBERRIA

Piarres Larzabal duela ehun urte sortu zen. Erran behar da euskal letrak, euskarazko komunikabideak, antzerki mundua gogoratzen dutela, aurten bereziki, Larzabalek egindako lana. Poztekoa da seinale ona bada, gure kulturaz, gure eragileez, gure artistetaz dugun memoria zaintzen ari garela ematen baitu. Euskalzain idazlea, eremu oso zabaleko pertsona izan zen eta bereziki ausarta. Oso tradizionala den mundu batean, ideiak, bizi moduak, inarrosten aritu baitzen eta ere beste gero bat posible zela erakusten saiatu zen. Horretaz, guztiaz, oroimena dago. Horretaz ariko gara.

Larzabal eta *Egan*

Piarres Larzabal eta *Egan* aldizkariaren arteko harremana goizik hasi zen Larzabalen antzerkiak, bere lanaren aipamena aurkitzen dugu hastapenetako aleetan. Bertan antzerki andana argitaratuak izan dira. Horrez gain, aldizkariak antzerkigintzaz argitaratu dituen iritzi eta gogoetan erregulariki Larzabalen lana aipatua izan da idazle ospetuen lefroetan.

Piarres Larzabalen lehen antzerki lanak bigarren gerla baino aitzinekoak dira. Horren froga gureganaino heldu zaigu, Piarres Xarritonek bildu eta argitaratu Larzabalen paperetan garaiko testuak, garaiko antzerkiak ere atxeman baitzituen.

Baina, Larzabali ospea eman zion lehen antzerkia “*Etxahun*” izan zen. Hazparneko herrian eman zuten lehen aldikotz Larzabalen zuzen-

daritzapean, gazteek aurkeztu zuten Ipar Euskal Herriko izulia eginen zuen antzerkia. Antzerki hau haatik ez zen garaian Egan aldizkarian plazaratu. Beste antzerki batzuek izan zuten plazaratuak izateko aukera. Izan ere, Egan aldizkariaren ale zaharrenak sarean hedatuak dira Armaiarma guneari esker. Gerla bukatu eta, Eganek argitaratu zuen lehena «*Okillomendi Alkate*» antzerkia izan zen, Eganen argitaratutako lehen antzerkia. Oso gutxitan argitaratzen ziren orduan antzerkiak, baina azpimarratu behar da aldizkariak arreta berezia eskaintzen ziola antzerki hauei, erregulariki testu berriak plazaratuz. Aldiz, antzerkiaren hautua nola egin zen ez dugu argitzeko aukerarik izan. Soilik erran daiteke arrakasta handienak izan zituzten antzerkia ez zirela bertan argitaratu, <http://armiarma.eus/web/gunean/geroztik/plazaratuak> izan diren bezala.

Kontutan hartuz Eganek 1952ko uztail abenduko alean plazaratzen duela «*Okillomendi Alkate*» antzerkia, erran behar da aldizkariaren antzerkigintzarako interesa oso goiz hasi zela, eta literatur testu gisa plazaratzen zituela, testuari ezagutza aitortuz. Hau berri ona da, literatur munduan orohar narrazioak edo olerkiak lehen postuak hartzen baitituzte, nabardura dugu hemen. Nolabaiteko ezagutza eskaintzen dio idazleari. Ez dira gehienetan testu laburrak, Eganek argitaratzen duen lehen testu hau hamahiru agerraldiko antzerkia da, 35 orrialdekoa. Idazleak testuari berari garrantzia ematen zion, nahiz eta taularatzeko unean testu luzeak bere zailtasunak ekarriko zituen.

Hamarkada horretan Larzabalen antzerkiak ez dira aldizkarian plazaratzen baina Larzabalek bere lanarekin jarraitzen du, antzerki ugari idazten, taularatzen eta plazaratzen ditu. A.M.Labaienek, idazle eta antzerkizaleak, idazlearen ibilbidea jarraitu zuen eta horren aipamena egin zuen hamarkadaren bukaeran Eganen, Larzabal aipatzen du, bera lanaren goraiatzeko. Haatik, Larzabalen antzerkiek ez zuten muga pasatzen, ez da ahantzi behar frankismo garai bete bete zela eta zentsura handia zegoela. Antzerki horiek ez zuten muga pasatzen baina lan horiek jarraitzaile finak zituzten, Gipuzkoan bederen, literatur zaleen artean.

Ondoko hamarkada goaitatu beharko zen Larzabalek antzerkigintzaz zuen iritzia Eganen irakurtzeko². Izan ere, taularatzen zituen

[2] LARZABAL P. «Gure Pastoral». *Egan*.1/6. 1965. 3.13.

antzerki guztien ondoan, proiektu berri bat gogoetatzin aritu zen idazlea. Pastoralaz ezagutzeko aukera izan zuen, horren berritzeko, Xiberutik ateratzeko, nahikeria agertu zuen eta horren zergatia ere plazaratu egin zuen. Donostian eman zuen mintzaldian. Antzerkigintzaz eta pastoralaz bereziki zuen ikuspuntua, egin zituen ikerketen berri ematen zuen. Bere proiektuaren oinarriak eskaintzen zizkigun.

Askotan erran izan baita Larzabalek komediak idatzen zituela, irri egiteko komediak, arintasun aire bat emanez idatzen zuenari. Hemen irakurtzen ahal dugu bere lanek zuten sakontasuna, idazteko erraztasuna bazuen, ikerketak, informazio iturri eta sakontze lanetan aritzen zela erakusten digu hemen. Noski, garaian zeuden informazioak mugatuak izan zitezkeen, paper zaharren bilketa zailagoa zitekeelako baina horren bila zebilen, beharrezkoa zuen eraikitzen zuen proiektuen sortzeko. Horrela, zeukan informazio nagusia agertu zuen hamar orri betetzen dituen artikuluan. Oso lan ausarta, euskaraz oso lan gutxi agertu baitziren ordurako argitaletxe edo euskaraz plazaratzen ziren aldizkarietan. Bestalde, data berak Larzabalen gogoeta neurriaren berri ematen digu, berak dagoeneko antzerki andana idatzi eta plazaratu zituelarik, antzerkiko genero desberdinetan aritua zen baina pastoralarik ez zuen sortu. Haatik, bere helburuetan zitekeen pastoralaren idaztea, hots hau zitekeen aitzin lana.

Ausarta, tradizioari lehenetasuna ematen ziotenei ez baitzitzaien sobera gustatu Xiberotik pastoralaren ateratzeko ideia. Kritikak heldu zitzaizkion baina ongi etorriak ere. Euzko Deya-ren 1964ko apirilaren alean Donibane Lohitzunen emandako «*Orreaga*» pastoralaren berri ematen dute. Noski aldizkaria ez da aldizkari literarioa baina informazioa hedatzeko orduan xehetasun interesgarriak eskaintzen ditu eta plazaratzen garaian. Duela berrogeita hamar urteko artikulua honetan oso galdera garaikideak egiten ziren, hau da:

«Norabide ortan joango da al zaigu aurreruntz? Pastuala den antzerti-mota ori zabalduko al zaigu Euskalerrri guzira? Eraberritzen ausaz?» Galdera interesgarriak, gaur egun oraindik oso entzunak direnak.

Donostian emandako hitzaldia izan zen Eganek publikatu zuena. Antzerkiaren munduari literatur eremuan bere tokia aitortuz, berriz ere.

Roger Idiarten laguna

Zonbait tokitan Larzabal maiatzaren 5ean sortu zela agertzen da gaur egun oraindik. Roger Idiartek Eganen Larzabal aipatzeko egiten duen idatzian argiki dio 7an sortu zela³. Xehetasuna izanen da noski, haatik xehetasunek ere garrantzia izan dezakete.

Roger Idiartek Piarres Larzabalen sekretu batzuk ezagutzen zituen herri berean sortuak baitziren. Roger Idiartek hamabost urte gutxiago zituen, anaia zaharrena gisa ikusten zuen Larzabal. Filosofia berdintsua zuten biek, beren biziaz hitz egitea ez zuten biziki gustuko, ekintzaila gisa ikusten zuten beren burua biek. Ekintza asko eraman zituzten elkarrekin, hurbiltasun handia zegoen bien artean, konplizitate handia, konfiantza.

Horrela, Idiartek Larzabalen familia ezagutzen zuen, nolako zen eta nolako sufrimendua jasan izan zuten, Frantziaren aldetik hain xuxen. Bi anaia galdu baitzituen Piarresek, bat armada egiten zuelarik, manera gordean. Frantses armadako agintariek ez zien gorputza ikusten utzi familiarrei, hil kutxa hetsia igorri zuten etxera, familiarentzat semearen agurtzeko aukera ukatzea zauri handia izan zen. Bestea, bigarren gerla bukatzen ari zela edo bukatua ia-ia, FFiko kide batzuek mendian tiroz hil zuten, ustez eta kontrabandoan ari zela eta ihesi zihoazela. Mendian hedatuak ziren frantses soldado berriak, gerlaren bukaeran mendian kokatu baitzituzten mugaren zaintzeko. Horrela familiako bigarren semea, aita familiakoa, frantses indarrek hil zuten. Bi gertakari latz hauek oinaze handia utzi zuten familian. Familian maitasunak toki berezia zuen, maitasun giroaren lekukotasunak aurki daitezke Larzabal berak utzi lekukotasunetan eta baita ere Idiartek kontatutako anekdotetan.

Artikulu honetan Idiartek Larzabalek hartu zituen erabaki nagusiak nola eta zergatik aipatzen digu. Bizitzarako hartu zituen erabakiak. Hau da frantses erresistentzian ibili eta gero, komandante gradua izan ondoren, eremu zabal baten ardura izan ere, deitutako aberri handiari, hemeretzigarren mendetik eta bereziki lehen gerlatik, ipar Euskal Herriko herritarrek berena gisa bizi zuten aberri handiari, uko egin zion bigarren gerla bukatu eta. Aberri handiak Larzabalen familiari ez zion zorixarra baizik ekarri. Aberri txikiaren aldeko ibilbidea hartu zuen, baita

---

[3] IDIART R. Piarres Larzabal, herritar baten arabera, *Egan*. 5/6 1985z.7.tik 16.ra.

ere euskararen aldekoa. Horrela, ez dominarik, ez ohorerik ez zuen onartu frantses arduradunengandik.

Urteetan idatziz eta herritarrekin biziz, beste mundu bat sortzen aritu zen. Zokoan, eliza, etxea eraiki zituen eta harreman berezia bertako jende guztiarekin. Orduan, lantegi batzuk baitzeuden Zokoan, langileriarenganako hurbiltasuna bilatu zuen. Euskararen aldeko lana antzerkien bitartez jorratu zuen. Horrela 1963an Euskalzaingandian sartu zuen. Ongi etorria Piarres Lafittek egin zion. Ez zuen Larzabalek ohore hori ukatu.

Telesforo de Monzon izan zen Larzabalen lagun mina, elkarren arteko harremana oso agerian egon zen, askotan bizi publikoan, aldarrikatzen eta politikan urratsak ematen. Elkarren arteko debateak eta elkar eragina handia izan zela ez dago zalantzarik. Haatik, Roger Idiart lagunmin berezia izan zen Larzabalentzat. Idiarten baitan eragin handia izan zuen. Nolabait, hartzen hain zaila zen Larzabalen lekukoa bildu eta bide beretik joaten ahalegindu zen Roger Idiart.

Antzerki mugimendu zabala

Erran bezala, Larzabalen lehen antzerkiak ezagunak egin ziren berrogaita hamargarren hamarkadaren hastapenean. Izan ere, nahiz eta lehenagotik antzerkien taularatze lanetan ibili garai horretan “*Etxahun*” antzerkiaren arrakasta itzela izan zen Lapurdi eta Baxe Nafarroan barrena. Orduko bertako euskarazko prentsak goraiatu zuen lana. Ordutik goitik, urtero plazaratu ziren Larzabalen antzerkiak, publikoak eta antzerki taldeak izigarritzko gosea erakusti zuten. Antzerki horiek sutea bezala hedatu ziren eta ezin asetu ibili ziren. Orduan antzerkiarekiko lotura ederra erein ziren bi herrialdeetan. Sekulako antzerki testu sortu zituen Larzabalek eta sekulako antzerki talde zeuden Lapurdi eta Baxe Nafarroan.

Ikerlariaren kezka idazlearen lan guztiak bildua izatea, ezer ez dela itzalean gelditu. Horregatik, nahiko goizik hitzaldiak eman zituen bere lanaren esplikatzeko, bere lanaren nondik norakoen azaltzeko.

Alderdi aldizkariak 1955eko urtarrilako alean Larzabalek berak Donibane Lohitzunen emandako hitzaldiaren berri ematen zuen Errezolatarr Josebaren eskutik. Hitzaldian dagoeneko hogeita hamar bat antzerki idatziak zituela zioen. Ordurako, lana eta gogoetak plazaratu zituen eta

euskal antzerkigintza nola ikusten zuen hedatu nahi zuen. Mintzaldi horretan antzerki bilketan ere aritu zirela eta laurogei bat antzerki kopiatu zituztela herriko taldeen artean banatzeko helburuarekin. Antzerkigintzaren historiaren memoriaren garrantziaz konzientzia handia zuen Larzabalek, mintzaldi horretan antzerki kopuru bat aipatzen zuen, baita ere biltzen zituen ordurarte antzerki munduan ibilitako jendeen izenak. Antzerkigintzaren ibilbidea Ipar Euskal Herrian nolakoa izan zen eta norekin eramana izan zen kontatzen zuen.

Oso lan preziagarria ibilbide horren urratsak zaintzen laguntzen baikaitulako. Idazle askoren izenak ematen zituen eta idazle bakoitzaren obren izen batzuk ere. Mintzaldia 1954an eman zuen 1955ean horri buruzko artikulua argitaratu bazuten ere.

Antzerkiak, antzerki idazleak aipatzen zituen Larzabalek bere mintzaldietan, eta garai desberdinetan horren berri azaldu zen euskarazko edo euskal Herriko aldizkarietan. Arreta eskaintzen zitzaion Piarres Larzabali. Izan ere, antzerkia ez baitzen soilik idazleen afera, herritar asko murgilduak ziren antzerkiaren munduan.

Munduko bigarren gerla baino lehen, ekintza gutxi zeuden antolatutak herrietan gazteentzat. Horietan nagusia antzerkian aritzeko talde asko zeuden. Ia-ia bat zegoen herri bakoitzean. Kanpoko antzerkia zein barnekoa gazte gehienak ibiltzen ziren antzerkian. Pastoralak eta maskaradak Xiberuan kokatuak ziren eta bizi, Lapurdi eta Baxe Nafarroan, barneko antzerkia ematen zen urtero. Aspaldiko tradizioa zen. Bestalde antzerki joko gehiago ere antolatzen ziren, kabalkadak, Lurraren besteren ingurukoak. Horiek testu lanketa gutxiago eskatzen zuten baina horretan ere aritu zen Larzabal.

Gerlatik landa antzerki idazle gehiago agertu ziren, eta antzerki idazti horiek banatuak ziren askotan Euskal Gazteriaren antolaketa bitartez. Horrela hedatu ziren Larzabalen antzerkiak eta horrela hamar-naka aldiz eman ere. Horrela gorputzez eta hitzez bizi izan zituzten, herri desberdinetan, herri txiki askotan Larzabalek idatzitako testuak.

Horri esker erran daiteke antzerki horien memoria oso sakon sartu dela jendearengan, gorputzetan. Honela ulergarriagoa gertatzen da gaur egun oraindik Lapurdin eta Baxe Nafarroan garai eta antzerki horien oroimena bizirik irauten duela. Ez dugu hemen aipatzen antzerki horietan mezu asko zeuden eta askotan ez ziren politikoki korrektoak, beste

batek idatziak izan balira ez ziren behar bada inoiz emanak izan. Baina apeza izatearen abantaila zen apezaren babesarekin gauza asko baimenduak zeudela garaiko gizartean.

Antzerkigintza testuaren inguruan dabil, baina ez bakarrik. Antzerkigintzaren mundua askoz eta zabalagoa da, antzerkigintza bizia da, publikoarekiko harremana... Larzabalen antzerkigintza hori izan zen zabalagoa, idekia, bultzatzailea, berria, bizia. Gaur egun oraindik errextasun handiz plazara ekar daitezke testu horiek eta antzerki horietaz hitz egin daiteke. Gurekin bizi dira.